

УДК 94(477) "1991/..." : 327(470+571)

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПАРАДОКСІВ ЗАДЗЕРКАЛЛЯ У ВІЙНІ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

рец.: **Юрій М. Війна Росії проти України: парадокси задзеркалля (есеїстичні
роздуми): монографія. Чернівці, 2025. 400 с.**

Микола КУГУТЯК

*Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра етнології і археології,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: mykola.kuhutiak@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.38.249-252
ORCID: 0000-0002-8936-3080*

Ігор ГУРАК

*Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
кафедра міжнародних відносин,
вул. Чорновола, 1, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: ihor.hurak@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.38.249-252
ORCID: 0000-0002-8610-4024*

У період, коли осмислення російсько-української війни набуває особливого значення як цивілізаційного зламу, книга Михайла Юрія «Війна Росії проти України: парадокси задзеркалля» (Чернівці, 2025. 400 с.) пропонує не поверховий опис подій, а глибоку рефлексію над їхнім історико-філософським і культурологічним підґрунтям. Автор, використовуючи есеїстичну форму, аналізує війну не лише як політичне явище, але й як прояв глибинних архетипів свідомості обох народів. Книга позиціонується в контексті гуманітарної інтелектуальної відповідальності, де поняття моралі, гріха, колективної відповідальності переплітаються з історичними подіями XX–XXI ст. Мотивом праці є не просто аналіз зла, а виявлення його джерел у ментальності, культурі та політичних конструктах. Таким чином, вона долучається до корпусу текстів, що осмислюють сучасну українську історію, подібно до робіт, які поєднують філософію, політологію та культурологію.

Книгу М. Юрія типологічно можна віднести до видань про російську агресію проти України, зокрема до серії «Сучасна російсько-українська війна у координатах історії» Інституту історії України НАН України, представленої працями Я. Верменич¹, С. Віднянського, А. Мартишової, В. Горобця², О. Лисенка³, О. Реєнта⁴, О. Удода⁵, О. Яся⁶, виданням «Перелом: війна

¹ Верменич Я. В. Українсько-російське пограниччя у просторі конфлікту ідентичностей в історії та сучасності / відп. ред. В. А. Смолій ; НАН України ; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 331 с.

² Горобець В. Російська імперія та ранньомодерна Українська держава: ліквідація автономії Гетьманату як історичний факт та історіографічний образ/інсинуація (тенденції воєнної доби) / за ред. В. Смолія ; НАН України ; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 118 с.

³ Лисенко О. Інструменталізація релігійного чинника в гібридній війні Росії проти України / за ред. В. Смолія; НАН України; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 164 с.

⁴ Реєнт О. Вікно можливостей: Україна у пошуках суб'єктності і соборності у роки Першої світової війни / за ред. В. Смолія; НАН України; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 198 с.

⁵ Удод О. Багатолика Кліо: минуле, пам'ять, історія, історична політика, історична дидактика. Чи можливо подолати минуле? Збірка есеїв / за ред. В. Смолія; НАН України; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 106 с.

Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини...»⁶ та ін. Автор реагує на гостру потребу інтелектуального осмислення природи сучасного зла, що виявляється в російській агресії. Він не обмежується констатацією фактів, а прагне дістатися до витоків, які перетворили Росію на державу-вбивцю, критикуючи не лише політичний режим, але й саму культуру та ментальність. Мотивація М. Юрія – захист гуманістичного порядку сенсів перед загрозою знищення. Це перетворює книгу на акт культурного опору, спрямований і проти зовнішнього ворога, і проти внутрішніх слабкостей української державності.

Актуальність праці полягає в спробі її автора вийти за межі геополітики, інтерпретуючи війну як дзеркало ментальних структур і цивілізаційних виборів, де метафора «задзеркалля» вказує на спотворення світоглядних орієнтирів. Структура книги складається з двох частин: «*Задзеркалля Росії*» (записи № 1–96) та «*Українське задзеркалля*» (записи № 1–25). Кожна частина – це низка коротких есеїв, концептуально насичених фрагментів, що формують «діагноз» двох світів: імперського (російського) та травматичного (українського).

Фрагментарна форма, попри відсутність лінійної оповіді, підпорядкована загальній логіці – показати парадоксальність дзеркальних реальностей, які відображають не лише політичну ситуацію, але й метафізику цивілізацій. Автор використовує мову парадоксів, метафор та філософських алюзій, роблячи текст мозаїчним, але єдиним у тематичному плані.

Перша частина зосереджується на онтологічній критиці російської сутності, показуючи агресію як закономірний продукт історичних і культурних чинників. Російська агресія, за М. Юрієм, виростає з колективної несвідомої культури ресентименту. Росія, не переживши історичної вини за ГУЛАГ і репресії, замість каяття культивує гордість і месіанізм. Це породжує ідеологію жертвенності, яка раціоналізує насильство. Путінізм тут постає як метафізика знеособлення, а російський президент – як «сума руїн», породження радянської інерції та цинізму. Одна з провідних метафор у книзі – це цивілізаційна інерція сучасної Росії до Орди. У цій системі влада базується на насильстві, зберігає себе не шляхом делегування довіри, а шляхом залізної вертикалі, репресивної «любові до батьківщини» і гіпнотичного образу ворога, а людина виступає матеріалом для державної машини. Ці тези викривають російську модель як антигуманну, де Путін – лише інструмент демонізму, що визрівав століттями.

Друга частина, менш об'ємна, але не менш значуща, звертається до саморефлексії України, визнаючи героїзм народу, але критикуючи політичний клас. Автор намагається відповісти: чому ми так довго залишалися в тіні імперії? Чому наша незалежність часто була формальністю? Він детально аналізує початок сучасної української державності, зокрема перший «векторний» крок, коли після розпаду СРСР було обрано Л. Кравчука, а не В. Чорновола. Цей вибір автор трактує як початок помилки, коли замість побудови нової політичної філософії було обрано континуїтет посткомуністичної номенклатури. Подальші кроки призвели до олігархічної деформації демократії в часи президентства Л. Кучми та В. Януковича. Ця проблема – не просто економічне явище, а поглинання держави її тіньовим двійником. Автор бачить у цьому симптоми втрати вертикалі сенсів: політика перетворилася на ринок, а її ідеї – на товар. У книзі міститься критика В. Ющенка – як символу змарнованої можливості – та В. Зеленського – як продукту епохи «після смислів», постмодерну, який уособлює масову втому від цінностей і боротьби. Його прихід – не катастрофа, а симптоми хвороби суспільства, яке бажає легких рішень.

Обидві частини пов'язані темою дзеркальності: Росія і Україна тривалий час жили в імперській пастці. Лише війна дала Україні шанс розірвати це замкнене коло. Книга закликає вийти із задзеркалля – перестати відштовхуватися від іншого і почати бути собою. У підсум-

⁶ Ясь О. Темпоральності війни. Сучасна російсько-українська війна на перехрестях історичного часу / за ред. В. Смолія; НАН України; Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2024. 178 с.

⁷ ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками : у 2-х кн. Кн. 1 / відп. ред. В. Смолій ; упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. Київ : Інститут історії України, 2022. 802 с.; Кн. 2 / відп. ред. В. Смолій; упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь. Київ : Інститут історії України, 2022. С. 803–1526; Кн. 3 / відп. ред. В. Смолій ; упоряд.: Г. Боряк, О. Ясь, С. Блащук. Київ : Інститут історії України, 2023. 844 с.

кових записях М. Юрій підкреслює російську політику заперечення української державності як «неминучої неспроможності» (постулат понад 350 років), з навіязуванням «спільної історії» для стирання української ідентичності. Автор аналізує пострадянський період: незалежність як «відхилення» для Москви, недооцінку національних почуттів, революції як опір, війну з 2014 р. як атаку на державність. Критикує внутрішні проблеми: неготовність В. Зеленського (скорочення армії, призначення зрадників), «малоросизм» еліт, олігархічний режим від Кравчука-Кучми як причину слабкості, що залишає місце для широкої дискусії. Закликає довести існування України через стійкість, західну підтримку та пізнання ворога (за Сунь-Цзи).

Стиль і тон оповіді М. Юрія – поєднання філософської глибини, есеїстичної свободи та художньої насиченості. Це не стиль репортажу чи політичної аналітики, а інтелектуальної прози, яка проживає те, про що говорить. Його сила – у смисловій напрузі кожного рядка. Попри певні труднощі для пересічного читача, цей стиль робить книгу резонуючою, сучасною, особистісною. Вона не стільки інформує, скільки формує читача, і саме в цьому полягає її справжня культурна місія. Автор майстерно використовує алюзії (на Біблію, Достоевського, Фрейда, Юнга та ін.), афористичні формулювання, символізм, риторичні питання та звернення до совісті читача. Ці елементи не лише прикрашають текст, а й виступають самостійними сенсовими одиницями.

Однією з найбільших чеснот автора книги є сміливість виходити за межі звичних публіцистичних або академічних форматів. Він не боїться формулювати твердження, які можуть здаватися провокаційними, але водночас змушують замислитися: «Росія – спадкоємиця Золотої Орди, де держава – все, а людина – ніщо». Такі формулювання мають концептуальну глибину, адже вони не просто пояснюють події, а підносять їх до рівня філософських категорій: свобода – несвобода, істина – ідеологія, історія – симулякр.

Книга вдало поєднує міждисциплінарність: історіографію (аналіз формування Росії як імперії), філософію (категорії зла, дзеркала, вибору), політологію (типологія режимів, критика олігархічної демократії), психологію (психоаналітичні профілі Путіна, Сталіна, російського суспільства), культурологію (символічна критика месіанства, ресентименту, постмодерну). Такий підхід дозволяє розглядати російсько-українську війну як цивілізаційний розлом, а не просто політичний конфлікт. Ця міжжанровість є сильною стороною, але вона ускладнює чітке визначення цільової аудиторії: академічному читачеві бракує наукової чіткості, а пересічному – простоти викладу. Водночас це робить текст відкритим для кількох рівнів прочитання.

Варто відзначити глибокий аналіз українського самозаперечення, у якому автор не ідеалізує Україну. Він говорить про український страх перед субектністю, про псевдоеліти, що відтворювали колоніальні схеми, і про втрачені історичні шанси. Такий аналіз особливо важливий у контексті формування української політичної нації, адже він не дозволяє звести все зло лише до «зовнішнього ворога».

Разом із тим жанрова специфіка книги, яка робить її сильною в рефлексивному плані, не позбавлена певних викликів, що можуть сприйматися окремими читачами як недоліки, хоча вони й впливають з її есеїстичного характеру. У багатьох місцях автор пише з глибоким гнівом і моральним пафосом, що загалом виправдано, проте іноді емоційна енергія затьмарює раціональний аналіз.

Автор часто вдається до сильних образів – «раптом відчули живу присутність диявола», «...масу можна було б порівняти з цеглою, складеною без спеціальної кладки і розчину, яка... може розвалитися від подиху вітру» – які мають художню силу, але втрачають переконливість для читача з академічним підходом. Наприклад, твердження на кшталт «війна – це базова онтологія російського суспільства» справляє враження, але не дає достатнього підґрунтя для фахової дискусії. Деякі тези потребують аргументованого розгортання; часто бракує посилань на джерела чи статистику, які підкріпили б сильні твердження. Навіть з огляду на есеїстичний стиль, книга могла б звертатися до наукових праць, історичних джерел або інтелектуальних авторитетів, щоб посилити вагу аргументації. Їхня відсутність звужує міждисциплінарну дієвість тексту.

Масштабне використання метафор (дзеркало, демон, диявол, «порожній трон»), хоч і посилює емоційне звучання, іноді ускладнює логічну структуру аргументації. У деяких есе читач може втратити зв'язок між поетичним образом і фактичним твердженням. У межах першої частини книги деякі мотиви – ресентимент, культура страху, образ Орди – повторюються з незначними варіаціями у формулюваннях, але без суттєвого розвитку чи поглиблення, що створює враження «кола думок».

Також спостерігається частковий дисбаланс між двома частинами: перша (про Росію) значно об'ємніша й концептуально насиченіша за другу (про Україну). Це формує асиметрію – ворог проаналізований глибше, тоді як власна культура подана більш фрагментарно. З іншого боку, такий підхід можна розглядати як стилістичний акцент на викритті зовнішнього зла, що відкриває шлях до подальшої рефлексії в майбутніх працях.

Незважаючи на окремі стилістичні та композиційні недоліки, більшість із них зумовлені жанровою природою книги: це не підручник і не монографія, а морально-філософський маніфест. Як такий, він має право на афористичність, парадокс, повтор, художню надмірність. Головне, чого вдалося досягти, – це не залишити читача байдужим.

У підсумку книга Михайла Юрія – філософський акт прориву з темряви до світла, частина культурної зброї України. Вона не лише фіксує драму, але й переосмислює її, закликаючи до інтелектуальної та моральної трансформації. Автор ніби ставить нас перед дзеркалом і пропонує, щоб ми, як народ, впізнали себе в ньому не спотвореними, а справжніми. Книга М. Юрія є прикладом суб'єктної української гуманітаристики, що творить сенси та провокує відповідь. Це книга, яка пробуджує не лише інтерес, а потребу реагувати – думкою, словом, дією.